

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ב.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"א

פרשת מטות

א. ביאור יש"ר .

פרק לא' פסוקים ב', ג', ד' :

לא (ב) נקמת בני ישראל. ובפסוק הסמוך קראה נקמת ה', והטעם
זוה כי המדינים שתיס רעות עשו, האחת שהיו סבה שנפלו כ"ד
אלף מישראל ובבחינה הזאת תקרא נקמת בני ישראל, כי היא נקמת
המתים במגפה, והשנית שהסיתו אותם והכשילום בע"ז ובבחינה הזאת
קראה הכתוב נקמת ה', כי נוקם ה' ללריו המבקשים להפר ברית עם
ישראל: אחר תאסוף על עמוך. ואחרי כן תאסף: (ג) החלוצי. אמרו רז"ל
בארבע לשונות נשתמשו בלשון הזה, ישלוף, ישויב, יזיין, יניח, ישלוף: וחללה
נעלו (דברים ל"ה ט'), ישויב: וחללי ה' (תהלים קמ"ב), יזיין: וחלוצים תעברו
(דברים ג' י"ח), יניח: ועלמותיך יתלין (ישעיה ל"ח י"א), הליך מה דלית אמר
ר"ה והחליטו, והנה לכל הלשונות הללו הוראה משותפת, והיא ענין
ההפרה והפרוד, וחללה נעלו היא הסרתו מעל הרגל, וכן נקראות חליפות
הבגדים מחליות, או חליפות, לפי שלובש אלו בהסרת אלו, וכן חללי ה'
הבונה הפרידני מלרה, כענין דיק מלרה נחק (משלי י"א ח'), ועל הבגורים
הנבדלים מיתר העם ללאת ללאת יאמר שהם חלוצים, וזה ענין החללו
מאתכם, שיבדלו מהם הבגורים ויהיו על מדין, ואולי הושאל אח"כ שם
חללים על המתים, ששם יתגרו ויאזרו חלוצי הצבא, כמו אזור נא כנבר
חלליך (איוב ל"ח ג'): אנשים לצבא. כי להיות הנלחון הזה בדרך פלא כמו
שיתבאר, אין לורך שילך כל העם למלחמה אלא די במעט מכס: לתת
נקמת ה'. לא תכונו לנקום נקמתכם, אלא תנו כבוד לה' ונקמו נקמתו
כי הוא העיקר: (ד) אלה למטה. שלא יתפאר שבט על שבט בגלחמו. והנה
לא הלך עמהם אים משבט לוי לפי שהם לא היו יולאים בצבא, ולא היה
להם חלק בשלל המלחמה: ו)

שאלות

1. כרשננו מבחין בשניוי הלשון, איך הוא מסביר זאת?
2. הידוע לך הסבר אחר לכך?
3. ארבע אפשרויות לפירוש השם: "חלץ" התוכל להסבירם ואיך זה מסתדר כאן?
4. לפי זה מה מובנו של המושג: "חלוצי" בדוכונו?
5. מתנדבים אק ככל זאת מספר מושגים ואסוים לכל שבט - למנה?
6. מה קרה עם שבט לוי ולמנה?

* * *

ב. תוספת ברכה .

פרק לא' פסוקים ד' ו' :

לכל מטות ישראל (ל"א ד')

פירש"י לכל — לרבות שבט לוי, עכ"ל. ואפשר לומר הריבואת והחידוש בזה, דאעפ"י שכבש לוי לא לקח חלק בארץ, כמבואר בפרשה שופטים, (י"ח ב'), ומפני זה לא לקח חלק במלחמות ארץ ישראל — אבל כן צריך לקחת חלק גם הוא. מפני כי מלחמה זו היתה לנקום על שהכשילו את ישראל, ובמכשול זה נתפסו כולם, ועל כן יקחו כולם חלק במלחמת נקם זו.

וישלח אותם משה ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא זבולו הקדוש והצבואות התרועה בידו (ל"א ו')

עיינ ברש"י כמה טעמים על ששלח את פנחס ולא את אלעזר. ויש להעיר למה לא פירש הטעם על שלא הלך משה בעצמו, וכפי דמשתמע משטחות הלשון שאמר לו ה' נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים (פסוק ב') דמשתמע הוא בעצמו.

ואפשר לומר עפ"י המבואר בב"ק (צ"ב ב'), בירא (באר) דשתית מיני' מיא לא תשדי ב' קלא (כלומר, לא תוידע ולא תחבלו). ומביא סמך לזה מפסוק דפרשה תצא ולא תתעב מצרי כי גר הוית בארצי, ודבר ידוע הוא, כי משה בברחו מפני פרעה נתישב במדין ועשה שם שנים רבות כמבואר בפ' שמות (ב' כ"א, ועיי"ש ברש"י) ויותר מזה מבואר זה במדרשים. לכן לא מצא לנכון לו מטעם מוסר הנפש לצאת עליהם למלחמה ולהרגם בעצמו.

וכעין זה אפשר לפרש בטעם הדבר אשר בתוצאת העשר מכות שבמצרים. כי שבע מהן נעשו ע"י משה, ורק שלש הראשונות, דם, צפרדע וכנים, נעשו ע"י אהרן (פרשה וארא ז' י"ט, ח' א' י"ב). וטעם הדבר יתפרש עפ"י מה שבארנו כאן בענין שלפנינו. על יסוד המאמר: בירא דשתית מיני' לא תשדי ב' קלא' וידוע דמים והעפר הגינו על חיי משה, המים בעת שהוטל ליאור והעפר בשעה שהטמין את המצרי על אשר הרג את איש עברי כדכתיב בענין ויטמנהו בחול (פ' שמות, ב' י"ב). ויען כי במכות דם וצפרדעים נלקו המים, ובמכות כנים נלקה העפר, לכן לא ה' מן המדה שילקי אלה על ידו ומסרן לאהרן.

ועפ"י המבואר אפשר ליישב גם מה שדייק רש"י למה לא שלח משה את אלעזר, אך מפני שכפי הידוע בפ' שמות נולד אלעזר במדין ונתגדל שם, ולכן לא ה' מן הנמוס שגם הוא ילך למלחמה על מדין ולהרגם, וגם כן מטעם בירא דשתית מיני' לא תשדי ב' קלא, כמבואר.

עאלות

1. מה חידושו בפסוק ד'?
2. בקטע השני של פרשנו תתי עאלות, האם הן שוות או יש הבדל מהותי ביניהם?
3. פרשנו מתת עמא מן האמרא עד כמה כאלו זה תקף גם במקרים אחרים, התוכף להביא ראיה לכך?
4. מנין לו עאלעזר נולד בארצות?

* * *

ג. אור החיים.

פרק לבי פסוק

וְלַמִּידָה תְּנוּאוֹן וְגו'. פרוש, מלבד השענות עור קובל אני עליכם למה תנואון את לב וגו', פרוש לו יהיה שאין פונתכם אלא לשעמים האמורים בדבריכם, עם כל זה יש מקום לרוצה לחשב ששענותיכם הוא ליראת עם הארץ, והגם שאתם שוללים הדברים שאנרקה אתם חושבים הארץ קאלו כבושה לפני ישראל, אפשר שנה עצה ותחבולה לכסות

טעם הנכר שהוא ליראת יושבי הארץ, והן הנה דברי המרגלים שאמרו (י"ג ל"א) שתוק הוא ממנו, והוא אומר מה עשו אבותיכם וגו', עוד נתכוון לומר להם שהיה להם לחוש לחשד זה אתר שקבר קדם מעשה האבות, והיה מה שהיה שפחדו עם בני ישראל מעלות אל הארץ ולזה יש מקום לחשב הדבר עצמו כשיקראו שהלק מהשכטים מבקשים לשבת חוץ לארץ:

מטות

ב מציינו שאמרנו רנ"ל (במד"ר פ"ו) בעשר קדשות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכן השכינה, וכן אמר הכתוב (יהושע כ"ב י"ט) אם טמאה ארץ אחרתכם, הא למדת שיש הפרש בין ארץ סיחון ועוג לארץ ישראל, ואפשר כי מטעם זה לא היה בודעת ישראל לחלקה לשבטים והיה חפץ שיהיה כל ישראל בארץ אשר נתן ה' להם להייתה יותר קדושה, ועין בפרשת דברים (ג י"ג) בפסוק ההוא וקרא ארץ רפאים:

אשר נתן להם ה'. נתפון גם כנה כנגד מה שנתפנו במאמר אשר הכה ה' וגו' לומר שדין הארץ יש לה, אמר להם שעל כל פנים יש הפרש בין הארץ אשר הם באים שמה מארץ אשר הם רוצים, כי הארץ נתן להם ה' מה שאין כן ארץ סיחון ועוג אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם, וכדמנא (ספרי ח"ב רע"ט) וזה לשונם: לתת לך פרט לעבר הירדן, שנטלת מעצמך, והגם שסברא זו סברת ר' שמעון אבל פנא קמא דורש דרשה אחרת, מדרבי שמעון נשמע לתנא קמא כי מן הסתם אינם חולקים בעקר הדבר אם ארץ סיחון ועוג היא בכלל מה שנתן ה' לאברהם אם לאו:

אלוה

1. בקטע הראשון מסביר כרשננו באופן פסיכולוגי את תשובת קשתם ואף מה זה צווי להביא, התוכל להסביר?
2. איך זה מסתדר עם המלה: תניאון?
3. איך מצוי הצמר של הדור הקודם מקרין אל הבקשה הזאת?
4. מה נראו באמירה: "אשר נתן להם ה'?"
5. מה מצאנו של צמר הירדן בצנין קדושת הארץ, השראת השכינה ובנין המקדש ולאיה מסקנות זה מוביא?
6. לאור כל זאת התוכל להצלות רציון מה היה קורה לו שני השבטים וחצי השבט לא היו מקיימים להתנהל בצמר הירדן?

* * *

ויאמר משה יגו': עד בני רכס ערים לעפכם וגדרות לצנאכם והיוצא מפיכם תעשו: ראוי לדרקק מה שאמר ולמה תניאון בו"ו מוסף על הראשונים? ואשר לעק משה כש עשו אבותיכם וגו' מה ענין מרגלים אל הדבר הזה אלו טעמו בהולאת דבה ואלו לא הולאו דבה? ומה שאמר ויגשו אליו ויאמרו ואם היו מדברים עמו בהכרח היו קרובים אליו מבלי שיגשו עוד? ועוד יש להבין בשני התנאים שאמר אם תעשו את הדבר הזה אם תחללו ומהו התנאי הראשון הנאמר בדבר הזה ואם רלונו שיבנו גדרות לאן וערים הגה אין זה תנאי לשיעברו חלולים אדרבא אלו לא היתה בנייהם מקניהם וכל קניינם בערו הגלעד אין ספק שילכו אל ארץ כנען ותהי יראתם על שהיו מניחים בנייהם מעבר לירדן שיש לספק שמה לא יעברו מאהבה בנייהם ורכושם? וכמו כן מה שכל עוד בנו לכס ערים וגו' כי זה אין תנאי שיעברו? וכן והיולא מפיכם תעשו כבר אמור פעמיים? ונאמר בהיתר הנמנומים האלה, כי שתיים רעות עשו בני ראובן וגד בדברם אל משה, אחת שאלו שלא כהוגן שאחיהם יבואו למלחמה והמה ישבו איש תחת תחת האנחה, והשנית כי לא שאלו בחשאי בינו לבנים, אלא בפרסום להביא את לב השומעים ויביאו חוקך בלב העם, ועל שתיים הוכיח משה, על הראשונים האחיהם יבואו למלחמה ועל השנית ולמה תניאון וגו' לשאל זה בקול רם באזני כל העם, מה עשו אבותיכם המרגלים שלא השיבו אלי דבר בחשאי אלא אל כל העדה בהקהל כאשר אמרנו בפרשה שלח והניאו את לב אנשי ישראל, על כן בני גד ובני ראובן בחרו לתקן שתיים, וראשינה על אמרם בפני הקהל, עתה ויגשו אליו בלחש לדבר באזניו בסתר, ועל שהקשה האחיהם יבואו למלחמה וגו' תירלו שאף המה יעברו חלולים, וכדי שיאמין כי בני דבריהם הוסיפו גדרות לאן וגו' וערים לעפנו כלומר אל החשוב שנתעבב בזה כל אנשי המלחמה כי בהפך לא נכנס בהנה ולא נכנה אלא גדרות לאן וערים לטף, וזה יודע איפה כי כוונתו לקיים דבורינו כאשר לא נעשה בתיים לשבתנו אלא ללאן ולטף לבד ואם כן בהכרח מחשבתנו לילך עמכם כי אין מקום לנו ללון, וישמע משה וייסב בענינו, על כן ענה אם תעשו את הדבר הזה פירוש שלא תבנו מקום לכם לשבת אלא לעפכם ולמקייכם, ועוד העברו חלולים וגו', ולכן אלי עלה טובה משמיים לכם שהקף ומיד תבנו ערים לעפכם וגדרות נלחנכם לבונה וידעו הכל ביחוד כי היולא מפיכם תעשו, שאל"כ יירלו מכם שלא תעברו חלולים:

ד. מלאכת מחשבת . פרק לבי פסוק כד':

1. ee אאלות-תמיהות מצאה כרשננו בתחילת דבריו התוכל למנותן ולהסבירן?
2. מה היו "שתיים רעות" שצו בני גד וראובן ומה ההבדל ביניהם?
3. מה היתה תשובתם לצננות מה ואיך תיקנו כק את אשר ציוותו בהתחלה?
4. מה בדיוק הפסווח למנה?
5. מה היתה תשובת מה אליהם?

אלוה